CZU: 81’373.46
https://doi.org/10.52505/lecturi.2025.07.11

TIPOLOGIA ACTELOR DE VORBIRE ȘI ROLUL LOR ÎN COMUNICAREA SPECIALIZATĂ

Cristina NEGRU
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0049-2511

Rezumat. *Actul de vorbire este o unitate de bază a descrierii lingvistico-pragmatice care studiază folosirea limbii în context situațional. Actele lingvistice pot exprima o constatare, un sfat, o promisiune, o mulţumire. Teoria actelor de vorbire a contribuit esențial la reconsiderarea postulatului conform căruia scopul principal al limbajului este acela de a descrie lumea, iar enunțurile trebuie evaluate ca false sau adevărate. În același timp, teoria actelor lingvistice concentrează atenția pe responsabilitatea fiecăruia dintre noi, în calitate de emițători sau receptori, să alegem acele elemente lingvistice care vor contribui la definirea tipului de act lingvistic prezent într-un anumit cod deontologic din domeniul sociouman.*

Cuvinte-cheie: *act de vorbire, comunicare specializată, context situațional, act lingvistic, emițător, receptor.*

Typology of Speech Acts and their Role in Specialized Communication

Abstract. *The speech act is a basic unit of pragmatic linguistics, which studies the use of language in a situational context. These linguistic acts can express a statement, advice, a promise, or gratitude. The theory of speech acts has contributed significantly to the reconsideration of the postulate that the main purpose of language is to describe the world, and statements must be evaluated as true or false. At the same time, the theory of linguistic acts focuses our attention on the responsibility of each of us, as emitters or receivers, to choose those linguistic elements that will contribute to defining the type of linguistic act present in a certain deontological code in the socio- human domain.*

Keywords: *speech act, specialized communication, situational context, linguistic act, emitter, receiver.*

Actul de vorbire este o unitate de bază a descrierii lingvistico-pragmatice care studiază folosirea limbii în context situațional. Actele lingvistice pot exprima o constatare, un sfat, o promisiune, o mulţumire. Folosind cuvântul, nu pronunţăm

pur şi simplu fraze construite după reguli gramaticale, sintactice şi semantice, ci ajungem a realiza anumite acte, care nu sunt doar de natură lingvistică, ci şi socioculturală, caracteristice unei comunităţi date într-o anumită perioadă.

Între structuri sintactice (indicative, interogative, imperative) şi funcţii pragmatice (afirmaţie, întrebare, ordin) nu există o corespondenţă biunivocă. Avem însă ceea ce este mult mai mult decât un mod de realizare a unei anumite acţiuni. Pentru a sesiza actul lingvistic intenţionat de vorbitor, în joc intră mai multe tipuri de indicatori: *lexicali*, de exemplu, verbele *a promite*, *a sfătui*, *a recomanda etc.*; *sintactici*: modul şi timpul verbului; *prozodici*, care ţin de intonaţia pe care o percepem.

Conform studiilor de specialitate, până în prezent nu putem constata cu exactitate numărul actelor de vorbire existenet într-o limbă, acesta variind de la câteva zeci până la câteva sute. Într-adevăr, considerăm că clasificarea actelor de vorbire rămâne a fi unul dintre aspectele în privinţa căruia cercetătorii din domeniul pragmaticii sunt departe de a ajunge la un numitor comun.

Conform cercetărilor anterioare, există un număr mare de clasificări ale actelor de vorbire, cele mai cunoscute fiind clasificările realizate de fondatorii teoriei actelor de vorbire: John Langshaw Austin şi John Rogers Searle. Se consideră că, prin identificarea şi clasificarea actelor de vorbire, cei doi cercetători au reuşit să pună la dispoziţia cercetătorilor instrumentele necesare pentru analiza şi descrierea comunicării orale interpersonale, reducând diversitatea incredibilă a enunţurilor posibile în diferite situaţii de comunicare la un număr mic de tipuri de acte de vorbire cu ajutorul cărora poate fi modelată interacţiunea comunicativă.

Filozoful J. Austin este primul care a oferit o clasificare, distingând *cinci clase de acte de vorbire*, delimitate în funcţie de valoarea lor ilocuţionară (Austin, 2005, p. 149-150).

J. Austin este cel care a demonstrat că orice enunţare a unei propoziţii în procesul de comunicare presupune realizarea unui act ilocuţionar. Acest act poate avea valori diferite, în funcţie de scopul urmărit de emiţător. J. Austin este cel care a pus baza clasificării actelor de vorbire, stabilind următoarele categorii:

1) ***acte verdictive***; constau în „exprimarea unei judecăţi, oficiale ori neoficiale, bazate pe probe ori motive referitoare la valori ori fapte" (Austin, 2005, p. 141). Rolul lor este de a evalua, clasifica, diagnostica, aprecia etc. Scopul ilocuţionar poate fi marcat cu ajutorul verbelor performative, precum: *a achita*, *a condamna*, *a decreta*, *a considera*, *a crede*, *a înţelege*, *a estima*, *a evalua*, *a caracteriza*, *a aprecia*, *a descrie*, *a analiza* etc.

2) ***acte exercitive* (*decizionale*)**; presupun „exprimarea unei decizii în favoarea sau împotriva unei anumite acţiuni" (Austin, 2005, p. 143). Scopul lor ilocuţionar poate fi marcat prin verbe performative ca: *a ordona*, *a cere*, *a comanda*,

a implora, *a sfătui*, *a numi în funcţie*, *a destitui*, *a concedia*, *a abroga*, *a se opune* etc.

3) ***acte promisive* (*comisive*)**; au menirea „să angajeze vorbitorul la anumite acţiuni" (Austin, 2005, p. 144). Au ca marcă a scopului ilocuţionar verbe performative precum: *a promite*, *a se angaja*, *a garanta*, *a plănui*, *a paria*, *a consimţi*, *a accepta* etc.

4) ***acte behabitative* (*comportative*/*comportamentale*)**; „presupun reacţii la comportamentul şi soarta altor persoane, precum şi atitudini şi exprimări de atitudini faţă de purtarea anterioară ori iminentă a unei alte persoane" (Austin, 2005, p. 146). Verbele performative prin care este marcat scopul lor ilocuţionar sunt: *a mulţumi*, *a felicita*, *a compătimi*, *a critica*, *a-şi cere scuze*, *a se plânge*, *a deplânge*, *a blestema*, *a binecuvânta* etc.

5) ***acte expozitive***; sunt folosite pentru „a expune un punct de vedere, de a aduce un argument şi de a clarifica întrebuinţări şi referinţe" (Austin, 2005, p. 146). Verbele performative folosite în cazul acestor acte sunt: *a afirma*, *a nega*, *a postula*, *a remarca*, *a obiecta*, *a informa*, *a explica*, *a se referi la* etc.

În opinia lui J. Searle clasificarea oferită de către J. Austin este mai puțin de o clasificare de enunțuri performative şi mai degrabă o clasificare a verbelor performative din limba engleză, adică verbele caracterizate printr-o anumită valoare ilocuţionară (Searle, 1976, p. 8).

Spre deosebire de J. Austin, care identifică tipurile de acte de vorbire pornind de la semantica verbelor performative, J. Searle propune o nouă clasificare, care are la bază noţiunea simplă şi clară de scop comunicativ urmărit de locutor în situaţia dată de comunicare (Searle, 1976, p. 2).

Cele mai importante criterii luate în considerare de J. Searle în clasificarea actelor de vorbire sunt: *scopul actului ilocuţionar*, *direcţia de ajustare* (de la cuvinte spre realitate sau de la realitate spre cuvinte), *starea psihologică exprimată* (convingerea, dorinţa, regretul etc.) şi *conţinutul propoziţional* (Searle, 1976, pp. 2-5).

Ca urmare a aplicării acestor criterii, J. Searle identifică cinci clase (sau categorii de bază) de acte de vorbire:

1) *asertivele* (diverse afirmaţii);

2) *directivele* (cererile, inclusiv întrebările, sfaturile etc.);

3) *promisivele* (asumarea unor angajamente);

4) *expresivele* (acte care servesc la exprimarea emoţiilor şi acte comportamentale);

5) *declarativele* (diverse acţiuni instituţionale).

Actele reprezentative (ilustrative, asertive) au drept scop descrierea unei situaţii şi comunicarea despre o astfel de situaţie interlocutorului. Actele date se caracterizează prin orientarea dinspre cuvinte spre realitate. În planul realizării

prin mijloace de limbă, pot presupune existenţa unui verb performativ care să poată funcţiona ca marcă a scopului ilocuţionar: *a afirma*, *a sugera*, *a insista*, *a presupune*, *a deduce*, *a se plânge.*

Actele directive au ca obiectiv încercarea emiţătorului de a-l determina pe receptor să realizeze o acţiune. Se caracterizează prin orientarea dinspre realitate spre cuvinte, altfel spus, lumea trebuie să se adapteze la cuvinte. Verbele performative care pot exprima valoarea ilocuţionară dată sunt: *a cere*, *a solicita*, *a ordona*, *a ruga*, *a invita*, *a sfătui* etc.

Actele promisive exprimă o situaţie în care vorbitorul se angajează să efectueze o acţiune. Se caracterizează prin orientarea dinspre realitate spre cuvinte. Verbele performative definite prin valoarea ilocuţionară proprie acestor acte de vorbire sunt: *a promite*, *a se angaja*, *a făgădui*, *a jura* etc.

Actele expresive exprimă starea psihologică sau atitudinea vorbitorului faţă de starea de lucruri descrisă de conţinutul propoziţional. Drept exemple de acte de vorbire expresive pot servi: felicitările, mulţumirile, scuzele etc. Verbele performative care exprimă valori ilocuţionare expresive sunt: *a mulţumi*, *a se scuza*, *a felicita*, *a saluta*, *a deplânge* etc.

Actele declarative au drept scop instaurarea unei stări de lucruri prin stabilirea unei corespondenţe directe între cuvinte şi realitate. Exemple de acte declarative sunt următoarele: numirea într-o funcţie, destituirea, arestarea, binecuvântarea, căsătoria, botezul etc. Caracteristic pentru actele de vorbire în cauză este faptul că, de obicei, pentru realizarea lor cu succes, este necesară existenţa unui cadru instituţional.

În această ordine de idei, autorii *Gramaticii limbii române* au preluat clasificarea lui J. Searle, adăugând la cele cinci tipuri de acte de vorbire de bază un al şaselea tip, şi anume: *actele de vorbire întrebare* (Gramatica limbii române, 2005, p. 699).

După cum putem observa, criteriul de bază în funcţie de care sunt clasificate actele de vorbire, atât în tipologia lui J. Austin, cât şi în cea a lui J. Searle, este scopul urmărit de locutor. Cu alte cuvinte, tipul de act de vorbire se stabileşte în funcţie de specificul forţei ilocuţionare care se asociază conţinutului propoziţional. Totuşi, pentru clasificarea actelor de vorbire este important nu doar specificul forţei ilocuţionare, ci şi anumite particularităţi ale conţinutului propoziţional exprimat prin enunţurile respective, precum şi contextul în care acestea sunt produse.

Astfel, dacă luăm în considerare factorii expuşi mai sus, intenţie comunicativă, conţinut propoziţional, context de producere, putem distinge următoarele patru tipuri de acte de vorbire, care, la rândul lor, înglobează mai multe subtipuri:

1. ***Actele de vorbire de tip informaţional***. Sunt actele care urmăresc vehicularea informaţiei în actul de comunicare. Cu ajutorul lor se comunică sau se obţin

informaţii. Prin urmare, conţinutul lor propoziţional reprezintă descrierea unei situaţii, eveniment, stări de lucruri din realitate.

Având drept funcţii de bază transmiterea şi obţinerea informaţiei, actele din clasa dată sunt de două subtipuri: *aserţiunea* (actele asertive) şi *întrebarea.* Actul realizat în cazul celor dintâi constă în a descrie lumea. Actele de al doilea tip au rolul de a întreba despre lume. Cu alte cuvinte, ele îi servesc locutorului pentru a-l întreba pe interlocutor despre ceva.

2. ***Actele de vorbire de tip acţional***. Sunt actele care vizează să impună realizarea unei acţiuni de către participanţii la interacţiune. Scopul lor este, astfel, de a-i orienta pe participanţii la actul de comunicare să realizeze anumite acţiuni. Actele de vorbire din clasa dată îi permit locutorului: să-l oblige pe interlocutor să realizeze o acţiune, să-i promită interlocutorului că el însuşi va realiza o acţiune, să-i propună interlocutorului să realizeze împreună o acţiune, să-l determine pe interlocutor să se prezinte undeva sau să participe la ceva, să-i ceară interlocutorului permisiunea de a realiza o acţiune, să-i permită sau să-i interzică interlocutorului să realizeze o acţiune.

Aşadar, clasa dată cuprinde următoarele subtipuri de acte de vorbire: *cererea* (actele de vorbire directive), *promisiunea* (actele de vorbire promisive), *propunerea*, *invitaţia*, *cererea de permisiune*, *permisiunea şi interdicţia.*

3. ***Actele de vorbire de tip expresiv***. Acestea reprezintă o manifestare în plan verbal a sentimentelor, emoţiilor şi a atitudinilor vorbitorului vizavi de o stare de lucruri verbalizată într-un conţinut propoziţional al enunţului respectiv. Conţinutul lor propoziţional comportă o descriere a relaţiilor emoţionale şi intelectuale stabilite între interlocutori în cadrul comportamentului lor social.

Din categoria dată fac parte următoarele subtipuri de acte de vorbire: *salutul*, *mulţumirea*, *scuza*, *complimentul*, *lauda*, *felicitarea*, *consolarea*, *condoleanţele*, *regretul*, *mustrarea*, *reproşul*, *dispreţul*, *acuzaţia*, *insulta*, *blestemul* etc. Actele de vorbire din clasa dată au ca mărci ilocuţionare verbe precum: *a mulţumi*, *a lăuda*, *a felicita*, *a regreta*, *a reproşa*, *a critica*, *a acuza*, *a blestema* etc.

4. ***Actele de vorbire de tip declarativ***. Sunt actele care provoacă, instituie o nouă stare de lucruri prin faptul de a declara ceva într-un anumit cadru instituţional. Conţinutul lor propoziţional descrie o acţiune realizată prin simpla rostire a unui enunţ. Actele date comportă anumite trăsături care le individualizează în raport cu toate celelalte tipuri de acte de vorbire. Astfel, spre deosebire de actele de vorbire de tip informaţional, ele nu descriu lumea, ci o schimbă. În acelaşi timp, în comparaţie cu actele de tip acţional ele nu presupun decât o acţiune realizată prin mijloace verbale, şi nu o acţiune care să se producă în realitate prin implicarea fie a unuia dintre interlocutori, fie a ambilor participanţi la actul de comunicare. Prin faptul că presupun realizarea

unei acţiuni doar prin rostirea unui enunţ, actele date se apropie de cele de tip expresiv, diferă însă de acestea din urmă prin aceea că sunt dependente de contextul situaţional al comunicării în cea mai mare măsură: îndeplinirea lor reclamă un anumit cadru instituţionalizat.

Clasa dată include actele realizate prin declaraţiile făcute în cadrul unor ceremonii (botezul, căsătoria), declaraţii ale autorităţilor statului (declararea războiului), formule care însoţesc angajarea, disponibilizarea sau diferite sentinţe (numirea, destituirea din post, arestarea, condamnarea), formule testamentare etc. Există un număr mare de verbe performative specifice acestei clase de acte de vorbire: *a abandona*, *a abdica*, *a acorda*, *a anula*, *a aproba*, *a aresta a autoriza*, *a binecuvânta*, *a blagoslovi*, *a boteza*, *a concedia*, *a condamna*, *a conferi*, *a contramanda*, *a convoca*, *a declara*, *a decreta*, *a demisiona* etc.

Considerăm că cercetările întreprinse asupra comportamentului discursiv al actelor de vorbire, clasificarea propusă în cele de mai sus este relevantă atât pentru caracterizarea actelor de vorbire ca entităţi minimale ale comunicării, cât şi, mai ales, pentru înţelegerea şi explicarea modului în care actele de vorbire se integrează în structura interacţiunii conversaţionale. Aceste aspecte pot fi puse în evidenţă printr-o abordare funcţională, dialogică a actelor de vorbire.

În concordanță cu ideea despre *codul deontologic* ca un tip de text, și anume cu definirea acestui tip de text ca un set de reguli și principii pe care se bazează o profesie, putem afirma că acest tip de text are ca temelie actele ligvistice specifice. Suntem de părerea că actul de vorbire, pe care îl vom identifica în codul deontologic exprimă în majoritatea cazurilor o obligație. După cum cunoaștem, actul de vorbire este unitatea de bază a descrierii lingvistico-programtice, care studiază folosirea limbii în context situațional. În cazul nostru, actul de vorbire specific codului deontologic este actul performat prin utilizarea limbii într-o stuație concretă, de exemplu, secvențele codurilor deontologice produse au o intenție comunicativă (obligație), într-un context determinat. Printre structurile sintactice și funcțiile pragramtice ale codurilor deontologice din domeniul sociouman, în unele cazuri atestăm *imperativul*, ca structură sintactică și *obligația*, ca funcție pragmatică în cadrul acestui tip de text. Pentru a sesiza actul lingvistic folosit în codurile deontologice, în analiza noastră vom face referire la mai multe tipuri de indicatori:

- lexicali (folosirea dominantă a unor lexeme);
- sintactici (modul și timpul verbelor);
- prozodici (intonația cu care se citesc regulile și principiile codurilor deontologice).

Ajungem la concluzia că orice expresie lingvistică reprezintă un act, în cazul codurilor deontologice fiind echivalentă cu acele reguli și principii pe care se bazează codurile deontologice din domeniul sociouman.

Concluzii

Teoria actelor de vorbire a contribuit esențial la reconsiderarea postulatului conform căruia scopul principal al limbajului este acela de a descrie lumea, iar enunțurile trebuie evaluate ca false sau adevărate.

În concordanță cu ideea despre actele de vorbire, actul lingvistic este categoria care scoate din umbră dimensiunile analizei realizate în prezentul articol. În cazul de față vom recurge la analiza tipologică-textuală, prin care vom defini actele lingvistice ce stau la baza constituirii codurilor deontologice din domeniul sociouman.

Teoria actelor lingvisticii ne focusează atenția pe responsabilitatea fiecăruia dintre noi, în calitate de emițători sau receptori să alegem acele elemente lingvistice, care vor contribui la definirea tipului de act lingvistic prezent într-un anumit cod deontologic din domeniul sociouman.

Referinţe bibliografice:

1. AUSTIN, John Langshaw. *Cum să faci lucruri cu vorbe.* Piteşti: Editura Paralela 45, 2005. 151 p.

2. *Gramatica limbii române.* Vol. II: Enunţul. Bucureşti: Editura Academiei Române, 2005. 712 p.

3. SEARLE, John Rogers. Classification of Illocutionary Acts. În: *Language in Society.* Vol. 5, No. 1, 1976, pp. 1-23.

Notă: Articol elaborat în cadrul subprogramului de cercetare 010301 „Perspective interdisciplinare asupra fenomenelor de confluență și de confruntare în domeniile lingvistic, literar și folcloric în spațiul basarabean ca limes civilizațional și frontieră geopolitică”, Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al USM.